

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ข้อตกลงเขตการค้าเสรีเป็นระบบเศรษฐกิจที่ได้รับการยอมรับว่าสนับสนุนให้ระบบการค้าเสรีดำเนินการได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยยึดหลักการของการค้าเสรีในการลดอุปสรรคทั้งทางภาษีและไม่ใช่ภาษี ที่เป็นอุปสรรคต่อการค้าระหว่างประเทศคู่ค้าให้หมดไปหรือเหลือน้อยที่สุด การเปิดโอกาสให้ผู้บริโภคได้บริโภคสินค้าในราคาที่ต่ำที่สุด และการเอื้อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมต่อประเทศกำลังพัฒนา เพื่อให้ประเทศกำลังพัฒนาสามารถพัฒนาได้อย่างยั่งยืน (สิทธิผล วิบูลย์ธนากุล 2547: 80-89)

ปัจจุบันประเทศไทยได้ลงนามในข้อตกลงเขตการค้าเสรีกับประเทศออสเตรเลีย สาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐอินเดีย บารห์เรน เปรู บังคลาเทศ พม่า ศรีลังกา ภูฏาน เนปาล ญี่ปุ่น และกลุ่มประเทศในอาเซียน อีกทั้งกำลังเจรจาอย่างจริงจังกับประเทศนิวซีแลนด์ และสหรัฐอเมริกา ข้อตกลงเขตการค้าเสรีระหว่างประเทศไทยกับทุกประเทศดังกล่าว ล้วนยึดกฎระเบียบตามแนวคิดเศรษฐกิจเสรีนิยม ใช้ข้อบังคับต่างๆ ที่สอดคล้องกับเทคโนโลยีอันทันสมัย ซึ่งประเทศพัฒนาแล้วจะสามารถปฏิบัติตามได้มากกว่าและง่ายกว่า รวมทั้งรู้เท่าทันกว่าประเทศกำลังพัฒนา สินค้าที่ประเทศคู่ค้าทำความตกลงค้าขายกันส่วนใหญ่เป็นสินค้าการเกษตร ประเทศคู่ค้าของไทยที่มีเทคโนโลยีทันสมัยจะสามารถผลิตได้จำนวนมากในราคาถูก ส่งเข้ามาตีตลาดสินค้าเกษตรของไทย ทำให้สินค้าเกษตรของไทยโดยเฉพาะผักและผลไม้ไทยขายยาก จนเกษตรกรบางรายยอมขายขาดทุน เพื่อจะได้เงินต้นทุนกลับมาบ้าง นอกจากนี้ยังส่งผลให้เกษตรกรบางรายต้องเลิกปลูกพืชเศรษฐกิจบางชนิดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่น หอมแดงศรีสะเกษ เป็นต้น หรือบางรายจำเป็นต้องเสี่ยงเปลี่ยนไปปลูกพืชชนิดอื่นที่ตนเองขาดความรู้และประสบการณ์ เพื่อดิ้นรนให้สามารถหาเลี้ยงชีพต่อไปได้ ยิ่งไปกว่านั้นยังส่งผลให้เกษตรกรบางรายถึงกับละทิ้งอาชีพเกษตรกรที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ มาเป็นแรงงานไร้ฝีมือราคาถูกในเมือง ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม และงานก่อสร้าง หรือเกษตรกรชนบทในบางชุมชนถึงกับยอมขายที่ดินเพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในการเดินทางไปเป็นแรงงานต่างด้าวในประเทศพัฒนาแล้วหรือในประเทศแถบตะวันออกกลาง ทอดทิ้งให้ชุมชนชนบทมีแต่เด็ก สตรี และคนชรา ที่ต้องดิ้นรนทำไร่ ทำนา หรือทำสวนอยู่ไปวันๆ มองไม่เห็นหนทางที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างไร ยิ่งทำการเกษตรก็ยิ่งแร้นแค้น โดยที่รัฐช่วยได้อย่างมากก็เพียงการพยุงราคาสินค้าเกษตร และการ

แทรกแซงราคาเป็นครั้งคราวเท่านั้น (ยธพร ธนสีลังกูร <http:wdoae.doe.go.th> สืบค้นเมื่อ 20 ส.ค. 2548)

ความเชื่อที่ว่า มูลค่าการส่งออกที่เพิ่มขึ้น โดยอาศัยกลไกของการขจัดอุปสรรคทางการค้า และการเปิดการค้าเสรีจะทำให้เกษตรกรไทยมีรายได้สูงขึ้น มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นนั้น เป็นเพียงสมมติฐานที่ยังไม่มีข้อพิสูจน์ใดมารองรับ แต่ข้อเท็จจริงที่ปรากฏในสังคมไทยทุกวันนี้ชี้ให้เห็นว่า นับแต่ประเทศไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงการผลิตทางการเกษตรมาสู่การผลิตเพื่อการค้า และใช้นโยบายเสริสินค้าเกษตรตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 รายได้อันเนื่องมาจากการทำการเกษตรของเกษตรกรกลับลดต่ำลงอย่างต่อเนื่อง จาก 29,811.57 บาทต่อปีต่อครัวเรือน ในปี พ.ศ. 2538 เป็น 27,937.86 และ 26,882.07 บาทต่อปีต่อครัวเรือน ในปี พ.ศ. 2541 และ พ.ศ. 2542 ตามลำดับ ภายใต้ความคาดหวังว่า ภาคเกษตรจะสามารถทำการผลิตเพื่อตอบสนองนโยบายการค้าและการส่งออก สามารถสร้างรายได้จากการส่งออกสินค้าเกษตรสุทธิต่อเนื่องกัน สามารถทำให้คนไทยมีอาหารอุดมสมบูรณ์ มีผลผลิตการเกษตรให้เลือกบริโภคได้ทุกฤดูกาลตลอดทั้งปี แต่เกษตรกรผู้ผลิตส่วนใหญ่กลับมีฐานะความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจและสังคมอยู่ในสภาพตกต้อย ลำบาก ต่ำต้อย และไม่มีศักดิ์ศรี เมื่อเทียบกับสาขาอาชีพอื่น เกษตรกรจึงเป็นอาชีพสุดท้ายที่คนรุ่นใหม่ของประเทศเลือกทำ เพราะเป็นอาชีพที่ต้องทำงานหนัก และไม่ได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่าเหนื่อย เกษตรกรต้องแบกรับภาระที่เกิดจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และมีรายได้ต่ำกว่าผู้ประกอบการอาชีพอื่นๆ มากขึ้นทุกที จนถือได้ว่า เกษตรกรเป็นกลุ่มคนที่ยากจนที่สุดของประเทศ (สุพานี ธนวิวุฒิ <http://www.ftawatch.org> สืบค้นเมื่อ 7 ธ.ค. 2550) เกษตรกรรายย่อยในชนบทซึ่งอาศัยแรงงานในครัวเรือนจึงต้องดิ้นรนทำมาหากินเพียงเพื่อให้มีชีวิตรอดอยู่รอดไปวันๆ พร้อมกับมีหนี้สินครัวเรือนเพิ่มขึ้นจากปี 2538 เท่ากับ 24,672 บาทเพิ่มเป็น 37,231 บาทในปี 2542 และจำนวนครัวเรือนเกษตรกรที่เป็นหนี้เพิ่มจากปี 2538 ที่มี 2,857,933 ครัวเรือน เป็น 3,379,163 ครัวเรือน ในปี 2542 (กลุ่มศึกษาข้อตกลงเขตการค้าเสรีภาคประชาชน <http://www.ftawatch.org> สืบค้นเมื่อ 23 ส.ค. 2548)

การทิ้งถิ่นของเกษตรกรส่งผลให้สมาชิกในครอบครัวส่วนใหญ่ต้องแยกกันอยู่ ซึ่งมีผลกระทบให้ครอบครัวและชุมชนชนบทอ่อนแอ และพึ่งพาตนเองน้อยลง เห็นได้จากในปัจจุบัน สมาชิกในชุมชนจะมารวมตัวกันโดยการจัดตั้งอย่างเป็นทางการด้วยการดำเนินการโครงการของราชการ แทนที่จะเป็นการรวมตัวที่เกิดจากพลวัติของกลุ่มที่ชาวบ้านในชุมชนชนบทมีความต้องการจะร่วมกิจกรรมกันตามความจำเป็นในการดำรงชีวิต หรือเพื่อสนองตอบความต้องการสุนทรียภาพในชีวิตอย่างในอดีตที่สืบทอดจากชนรุ่นหนึ่งสู่ชนรุ่นต่อมา จนกลายเป็นขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม

นอกจากนี้การสืบทอดวิถีการหาเลี้ยงชีพทางการเกษตรที่ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งสืบทอดจากบรรพบุรุษก็แทบไม่เหลืออยู่ในชนบท เนื่องจากการหาเลี้ยงชีพตามวิถีภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่สามารถผลักดันให้เกษตรกรผลิตคราวละจำนวนมากๆ ตามระบบเศรษฐกิจเสรีนิยม เกษตรกรรายย่อยระดับครัวเรือนจึงล้มละลาย ซึ่งแตกต่างจากเกษตรกรรายย่อยของประเทศพัฒนาแล้ว แม้จะมีการค้าเสรี แต่รัฐบาลยังคงเคารพในสิทธิมนุษยชนของเกษตรกรทุกระดับ เช่น ประเทศญี่ปุ่นประชากรทุกอาชีพจะมีรายได้ขั้นต่ำ คือ 160,000 เยนต่อเดือน เป็นต้น ซึ่งเท่ากับประชากรทุกคนได้รับการประกันศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน (ประเวศ วะสี <http://www.ftawatch.org> สืบค้นเมื่อ 16 พ.ค. 2546) ดังนั้นเกษตรกรรายย่อยในประเทศพัฒนาแล้วจึงไม่ได้รับผลกระทบจากระบบการค้าเสรีและไม่จำเป็นต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพจนต้องปรับเปลี่ยนวิถีการหาเลี้ยงชีพของตนเอง แต่กลับมีความภาคภูมิใจในอาชีพและพยายามอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนไว้

ดังนั้นเกษตรกรของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรรายย่อยที่อาศัยแรงงานในครัวเรือนจึงควรได้รับการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรี ในการปรับวิถีการหาเลี้ยงชีพเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีวิถีการดำเนินชีวิตที่ดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม ชนบทธรรมเนียม และประเพณีของชนบทไทย ตลอดจนการฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สนับสนุนให้เกษตรกรสามารถมีวิถีการหาเลี้ยงชีพที่ได้รับการยอมรับในศักดิ์ศรีและตามหลักสิทธิมนุษยชน เพื่อความยั่งยืนของเกษตรกรไทยในชนบท

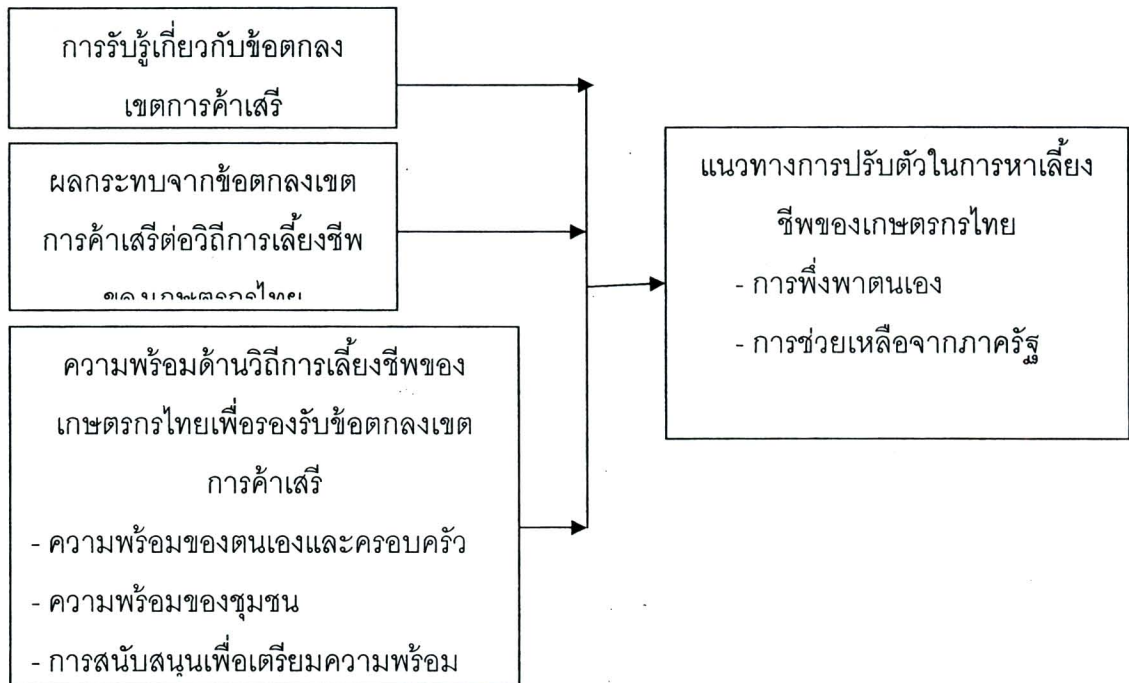
2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับข้อตกลงเขตการค้าเสรีของเกษตรกรไทย
2. เพื่อศึกษาผลกระทบจากข้อตกลงเขตการค้าเสรีต่อวิถีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทย
3. เพื่อศึกษาความพร้อมด้านวิถีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทยเพื่อรองรับข้อตกลงเขต

การค้าเสรี

4. เพื่อศึกษาแนวทางการปรับตัวด้านวิถีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทยเพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรี

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

4. นิยามศัพท์เชิงแนวคิด

4.1 วิถีการเลี้ยงชีพ หมายถึง กระบวนการและวิธีการประกอบอาชีพภายใต้สังคม
แวดล้อม ทั้งทางกายภาพ โครงสร้างทางสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่ง
สะท้อนออกมาทางกิจกรรมต่างๆ ในการหารายได้ การได้มาซึ่งทรัพยากรในการดำเนินชีวิต และ
สัมพันธภาพของสมาชิกในชุมชน

4.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ที่เกิดหรือพัฒนาขึ้นในกระบวนการที่คนและ
ชุมชนปรับตัวเข้ากับระบบนิเวศท้องถิ่นอาจมีต้นไม้ พืช สัตว์ แมลง หรือสิ่งมีชีวิตเฉพาะถิ่น เป็นความรู้
ที่พัฒนาขึ้นในบริบทลักษณะจำเพาะและสั่งสมกลายเป็นส่วนหนึ่งของท้องถิ่นนั้น จึงมิได้เป็นสมบัติ
ของคนใดคนหนึ่ง

4.3 จิตวิญญาณความเป็นไทย หมายถึง ความนิยม และความชื่นชอบที่มีต่อ รวมทั้งมี
เจตนาและแสดงออกที่จะดำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียม ศิลปะ สินค้า และบริการที่
เป็นของประเทศไทย

4.4 สิทธิเกษตรกรและชุมชน หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ของชุมชนกับ
ทรัพยากรธรรมชาติที่เชื่อมโยงกันทั้งระบบ ความคิด ความเชื่อ องค์ความรู้ วิธีการปฏิบัติในการใช้

ประโยชน์จากทรัพยากร รวมทั้งระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจ หรือระบบกรรมสิทธิ์ ภายใต้หลักการความคงอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนยาวนานชั่วลูกชั่วหลาน และสันติภาพ-อิสรภาพของชุมชนที่ไม่ถูกรุกรานกดขี่บีบบังคับ การเป็นตัวของตัวเองและหลุดพ้นจากการครอบงำ

4.5 ความยั่งยืนของชนบทไทย หมายถึง การดำรงอยู่ของความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายเป็นนายของตนเอง มีสัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อนบ้าน พึ่งพากันเองได้ภายในชุมชน ทำมาหากินโดยไม่ต้องทำลายทรัพยากร สภาพแวดล้อม และระบบนิเวศน์ รวมทั้งเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนด้วยกิจกรรมในการยังชีพ หรือสัมพันธภาพของคนในชุมชน

5. ขอบเขตการวิจัย

5.1 ขอบเขตด้านประชากร เป็นเกษตรกรในชนบท ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน คณะกรรมการประชาคม คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้นำท้องถิ่น และข้าราชการในท้องถิ่นที่เป็นตัวแทน 3 ภูมิภาคของประเทศไทย ได้แก่ ภาคเหนือในตำบลบ้านปางและตำบลบ้านแหวน อำเภอหางดง ตำบลสองแควและตำบลสันติสุข อำเภอดอยหล่อ จังหวัดเชียงใหม่ ภาคกลางในตำบลดอนลานและตำบลนาคู อำเภอผักไห่ ตำบลหนองปลิงและตำบลแม่ลา อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และภาคตะวันออกเฉียงเหนือในตำบลปะโค อำเภอภูด้าง ตำบลศรีอ้อ อำเภอกุมภวาปี ตำบลนิคมสงเคราะห์ อำเภอเมือง และตำบลกุดหมากไฟ อำเภอหนองวัวซอ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นท้องถิ่นที่ได้รับผลกระทบจากการค้าเสรีสินค้าทางการเกษตร

5.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาเนื้อหาใน 3 ประเด็น ดังนี้

5.2.1 ผลกระทบจากข้อตกลงเขตการค้าเสรีต่อวิถีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทย ได้แก่ ด้านอาชีพ วิธีการดำเนินชีวิตชุมชน

5.2.2 ความพร้อมด้านวิถีการเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทยเพื่อรองรับข้อตกลงเขตการค้าเสรี ได้แก่ ความพร้อมของตนเองและครอบครัว ความพร้อมของชุมชน การสนับสนุนเพื่อเตรียมความพร้อมในการหาเลี้ยงชีพ

5.2.3 แนวทางการปรับตัวในการหาเลี้ยงชีพของเกษตรกรไทย ได้แก่ การพึ่งพาตนเอง การสนับสนุนจากภาครัฐ

6. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

6.1 กระทรวงมหาดไทยได้ใช้ผลการศึกษาในการพัฒนาวิสาหกิจขนาดเล็กและกลางที่ส่งเสริมการใช้ผลิตผลทางการเกษตรในชนบท ซึ่งเหมาะกับสภาพการหาเลี้ยงชีพของเกษตรกรในชนบท และสามารถดำรงไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละท้องถิ่น

6.2 กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ใช้ผลการศึกษาในการพัฒนาครอบครัวเกษตรกรในชนบทให้มีความเข้มแข็ง เพื่อให้เกษตรกรรายย่อยยังคงสามารถดำเนินชีวิตตามวิถีความเป็นไทยอย่างมีคุณภาพในภูมิลำเนาของตนได้ อีกทั้งเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชนบทให้มีความมั่นคงที่ยั่งยืนทั้งด้านการทำมาหากิน ความเป็นอยู่ และสิทธิเกษตรกรและชุมชน